

АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНДЕГІ ЖЕҢІЛДІКПЕН КРЕДИТТЕУ: ЖАЙ-КҮЙІ МЕН БОЛАШАҒЫ

PREFERENTIAL LENDING IN THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX: CURRENT STATE AND PROSPECTS

ЛЬГОТНОЕ КРЕДИТОВАНИЕ В АПК: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

А.С. НАРЫНБАЕВА*

э.ғ.д., қауымдастырылған профессор

Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар, Қазақстан

**автордың электрондық поштасы: narynbaeva@mail.ru*

A.S. NARYNBAYEVA*

Dr.E.Sc., Associate Professor

Innovative University of Eurasia, Pavlodar, Kazakhstan

**corresponding author e-mail: narynbaeva@mail.ru*

А.С. НАРЫНБАЕВА*

д.э.н., ассоциированный профессор

Инновационный Евразийский университет, Павлодар, Казахстан

**электронная почта автора: narynbaeva@mail.ru*

Аңдатпа. Агроөнеркәсіптік кешенге енгізілетін инновациялар мемлекеттік қолдаудың тиімді тетіктерін, атап айтқанда - жеңілдікті қаржыландыруды талап етеді. Мақалада ауыл шаруашылығын тұрақтандырудың негізгі құралдарының бірі ретінде Қазақстанның аграрлық секторындағы жеңілдікті кредиттеу жүйесін дамытудың заманауи үрдістері мен перспективалары қарастырылады. *Мақсаты* - азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, саланың инвестициялық тартымдылығын арттыру және оның экономикалық орнықтылығын арттыру үшін аграрлық өндіріске, тамақ және қайта өңдеу өнеркәсібіне жеңілдікті кредиттер беру бағыттарын негіздеу. *Әдістері* - әдістемелік база ретінде нормативтік құқықтық актілерді, кредиттеу көлемі бойынша статистикалық деректерді, қолданыстағы субсидиялау бағдарламаларын контент-талдау; аграрлық саланың ағымдағы жай-күйіне мониторинг жүргізу және аграрлық кәсіпорындар үшін мемлекеттік көмек шараларының тиімділігін бағалау; экономикалық - статистикалық әдіс-нарықтық мөлшерлемеден төмен кредиттерді бөлу динамикасын сипаттайтын ақпаратты өңдеу кезінде; ғылыми тәсілдер мен заңдылықтар пайдаланылды жеңілдетілген несие желілерін басқару процесі. *Нәтижелер* - жеңілдікті шарттардың оңтайлы нұсқаларын таңдауды қиындататын негізгі проблемалар анықталды: іріктеу критерийлерінің теңгерімсіздігі, субсидиялар алу қағидаларының күрделілігі және қаржы көздеріне қол жеткізудің өңірлік саралануы. Рәсімдерді жеңілдету, ашықтықты күшейту, өтім беру жүйесін цифрландыру және кредиттік қолдау қызметтерін оңтайландыру бойынша ұсыныстар әзірленді. *Қорытындылар* – автор ауыл шаруашылығы құрылымдарының нақты қажеттіліктерін ескере отырып мемлекеттік реттеудің бағдарламалық қамтамасыз етуін өзектендіру қажеттілігі туралы қорытынды жасайды. Жеңілдетілген қаржыландыру АӨК жаңғыртудың, ауылдық жерлерде әлеуметтік-экономикалық жағдайды жақсартудың және ішкі және сыртқы нарықтарда отандық өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың стратегиялық құралы болып табылады. Ауылда шаруашылықтың барлық нысандарының мүдделерін ескеретін кредиттік мекемелердің тізбесін және ұсынылатын кредиттік өнімдердің ассортиментін кеңейту қажет.

Abstract. Innovations in the agro-industrial complex require effective mechanisms of state support, in particular – preferential financing. The article examines current trends and prospects for the development of the preferential lending system in Kazakhstan's agrarian sector as one of the key instruments for stabilizing agriculture. *The goal* is to justify directions for providing concessional loans to agricultural production, food, and processing industries in order to ensure food security, increase the investment attractiveness of the sector, and enhance its economic resilience. *Methods* – the methodological basis includes content analysis of regulatory legal acts, statistical data on

credit volumes, and current subsidy programs; monitoring of the current state of the agricultural sector and evaluation of the effectiveness of government support measures for agricultural enterprises; the economic-statistical method was used to process data characterizing the dynamics of loans issued at below-market interest rates; scientific approaches and principles of managing preferential credit lines were also applied. *Results* – the main problems hindering the choice of optimal preferential conditions were identified: imbalance in selection criteria, complexity of subsidy procedures, and regional differentiation in access to financial resources. Proposals were developed to simplify procedures, enhance transparency, digitalize the application system, and optimize credit support services. *Conclusions* – the author concludes that it is necessary to update the regulatory framework of government programs in accordance with the real needs of agricultural entities. Preferential financing is a strategic tool for modernizing the agro-industrial complex, improving the socio-economic situation in rural areas, and increasing the competitiveness of domestic products on both domestic and foreign markets. It is essential to expand the list of credit institutions and the range of loan products offered, taking into account the interests of all types of rural economic entities.

Аннотация. Нововведения в агропромышленный комплекс требуют эффективных механизмов государственной поддержки, в частности - льготного финансирования. В статье рассматриваются современные тенденции и перспективы развития системы льготного кредитования в аграрном секторе Казахстана как одного из ключевых инструментов стабилизации сельского хозяйства. *Цель* - обоснование направлений предоставления льготных кредитов аграрному производству, пищевой и перерабатывающей промышленности для обеспечения продовольственной безопасности, увеличения инвестиционной привлекательности отрасли и роста её экономической устойчивости. *Методы* - в качестве методологической базы использованы контент-анализ нормативных правовых актов, статистических данных по объёмам кредитования, действующих программ субсидирования; мониторинг текущего состояния аграрной сферы и оценки эффективности мер государственной помощи для аграрных предприятий; экономико-статистический метод - при обработке информации, характеризующей динамику выделения кредитов с процентной ставкой ниже рыночной; научные подходы и закономерности процесса управления льготными кредитными линиями. *Результаты* - выявлены основные проблемы, затрудняющие выбор оптимальных вариантов льготных условий: несбалансированность критериев отбора, сложность правил получения субсидий и региональная дифференциация доступа к финансовым источникам. Разработаны предложения по упрощению процедур, усилению прозрачности, цифровизации системы подачи заявок и оптимизации услуг кредитной поддержки. *Выводы* – автор делает вывод о необходимости актуализации программного обеспечения государственного регулирования с учетом реальных потребностей сельхозформирований. Льготное финансирование является стратегическим инструментом модернизации АПК, улучшения социально-экономического положения в сельской местности и повышения конкурентоспособности отечественной продукции на внутреннем и внешнем рынках. Необходимо расширить перечень кредитных учреждений и ассортимент предлагаемых кредитных продуктов, учитывающих интересы всех форм хозяйствования на селе.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, жеңілдетілген қаржыландыру, субсидиялау, инвестициялық саясат, экономикалық тиімділік, өнімнің бәсекеге қабілеттілігі, ішкі және сыртқы нарықтар.

Keywords: agro-industrial complex, preferential financing, subsidization, investment policy, economic efficiency, product competitiveness, domestic and foreign markets.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, льготное финансирование, субсидирование, инвестиционная политика, экономическая эффективность, конкурентоспособность продукции, внутренние и внешние рынки.

Мақала түсті: 22.04.2025. Сараптамадан кейін мақұлданған: 21.05.2025. Қабылданды: 02.06.2025.

Кіріспе

Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешені азық-түлік қауіпсіздігін, ауылдық аумақтарды дамытуды және халықты жұмыспен қамтуды қамтамасыз ете отырып, ел экономикасында маңызды орын алады. Қазақстан

астықты әлемдік ірі өндірушілер мен экспорттаушылардың бірі болып табылады, бұл оның жаһандық азық-түлік нарықтарындағы стратегиялық рөлін көрсетеді. Алайда, табиғи әлеуетке қарамастан, аграр-

лық сектор бірқатар проблемаларға тап болады: еңбек өнімділігінің төмендігі, ескірген техника, механикаландырудың жеткіліксіздігі және климаттық тәуекелдер.

АӨК тиімділігі мен тұрақтылығын арттыру үшін инновацияларды жаңғыртуға және енгізуге инвестициялар қажет.

Ауыл шаруашылығы өндірісінің ерекшеліктері – табиғи факторларға тәуелділік, маусымдық, ұзақ өндірістік цикл – ағымдағы қызметке де, ұзақ мерзімді жобаларға да айтарлықтай қаржылық ресурстарды қажет етеді. Ауыл шаруашылығы өндірушілерінің шектеулі ішкі ресурстары, тұрақсыз кірістер және баға құбылмалылығы жеңілдікті қаржыландыруды қоса алғанда, тиімді мемлекеттік қолдау шараларына қажеттілікті тудырады (Евниев А.К., Ардабаева А.Е.) [1].

Ауыл шаруашылығы ЖІӨ-нің маңызды бөлігі, әсіресе ауылдық өңірлерде Қазақстанның экспорттық базасы болып қала береді. Еңбекке қабілетті халықтың шамамен 30%-ы аграрлық салада жұмыс істейді. Алайда, аграршылар, әсіресе егін егу және егін жинау науқандары кезінде айналым қаражаттарының тапшылығына тап болады. Сонымен қатар, бизнесті қайта өңдеуге, логистикаға, агротехнологияларға, агросақтандыруға және цифрландыруға инвестициялар қажет (Султанова З.Х., Абдулова Т.Г., Дюсембекова Г.С.) [2].

Тақырыптың өзектілігі ішкі және сыртқы тұрақсыздық жағдайында саланың тұрақты дамуын қамтамасыз ету қажеттілігіне байланысты. Қаржыландыру жүйесін дамыту аграрлық секторды жоғары тиімді, инновациялық бағдарланған салаға айналдыруда шешуші рөл атқарады. Атап айтқанда, аграрлық Бизнестің ерекшелігін ескеруге қабілетті қаржы құралдарының икемді және қолжетімді жүйесін қалыптастыру талап етіледі.

Аграрлық сектордың негізін құрайтын шағын және орта шаруа қожалықтары мақсатты қолдауды қажет етеді. Несиелеу, субсидиялау бағдарламалары, микроқаржыландыруға қолжетімділік, сондай-ақ кооперация мен агрокластерлерді дамыту ұзақ мерзімді өсу стратегиясының маңызды элементтері болып табылады (Altaibayeva Zh., Aiguzhinova D., Shelomentseva V. et al.; Hus-sain S., Sharma Sh., Sobti R.Ch. et al.) [3, 4].

Осылайша, АӨК-ні жеңілдікпен қаржыландырудың тиімді жүйесін құру азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, инвестицияларды ынталандыруға және ауылдық аумақтарды орнықты дамытуға бағытталған мемлекеттік аграрлық саясаттың маңызды бағыты болып табылады.

Әдебиетке шолу

Қазақстан Республикасы экономикасының аграрлық секторындағы нарықтық қатынастарды дамыту отандық ғалым-экономистердің: Абуов К.К., Әділов Ж.А., Аутов Р.Р., Бельгибаев К.М., Григорук В.В., Есполов Т.И., Калиев Г.А., Мизанбекова С.К., Молдашев А.Б., М.И. Сигарев М.И., Сүлейменов Ж.Ж., Сейфуллин Ж.Т., Касенова К.Р. және т.б.

Алайда, жұмыстардың көптігіне қарамастан, орнықты дамуды зерттеу маңызды болып қала береді және Қазақстандағы қазіргі экономикалық жағдайдың талаптарына сүйене отырып, барынша өзектілікке ие болады, оған сәйкес осы қайта құрулардың бағыттылығы мен тиімділігін бағалау қажет.

Экономикалық тұрақсыздық жағдайында, әсіресе цифрландыру мен автоматтандырудың өзекті процестерін ескере отырып, агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты даму перспективалары жеткілікті зерттелмеген. Қолданыстағы зерттеулер экономиканың әртүрлі салалары арасында болып жатқан қатынастар мен трансформациялардың барлық күрделілігін көрсетпей, үзінді болып қала береді (Smith K., Fearnley C.J., Dixon D. et al.) [5].

Болашақта Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін бәсекеге қабілетті өнім мен азық-түлік көлемін ұлғайтуға бағытталған мемлекеттік басқарудың қатысуымен Агроөнеркәсіптік өндірісті орнықты дамыту модельдерін айқындау қажет (Avagyan A.B.) [6].

Қазіргі жағдайда аграрлық секторды қаржылық қолдау мәселелеріне, атап айтқанда, жеңілдікті кредиттеу тетіктеріне ерекше назар аударылады. Бұл тақырып Алтухов А.И., Маевский В.И., Демьянов Н.Н., Старченко Г.А., Шарова А.А. сияқты ғалымдардың зерттеулерінде дамыды, олар агроөнеркәсіптік кешен субъектілері үшін қаржы ресурстарының қолжетімділігінің маңыздылығын атап көрсетеді (Алтухов А.И.; Яшина М. Л., Трескова Т.В., Нейф Н.М.) [7, 8].

Ғылыми әдебиеттерде АӨК-ті мемлекеттік қолдаудың негізгі құралдарының бірі өндірістік базаны жаңғыртуға, қайта өңдеуді кеңейтуге және ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының технологиялық қамтамасыз етілу деңгейін арттыруға бағытталған жеңілдікті кредиттер болып табылатыны атап өтілген. Тұрақсыз макроэкономикалық орта жағдайында қолдаудың бұл түрі фермерлерге несие жүктемесін азайтуға және шаруашылықтардың тұрақтылығын қамта-

масыз етуге мүмкіндік береді (Mensah J.; Francesco F., Pattyn V., Salamon H.) [9, 10].

Бұдан басқа, зерттеушілер кредиттер бойынша пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау тетіктерін жетілдіру, сондай-ақ мемлекеттік органдар, қаржы институттары мен ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер арасындағы өзара іс-қимылды күшейту қажеттігіне назар аударады. Бұл жеңілдетілген қаржыландыруды пайдаланудың тиімділігін арттыруға және ауыл шаруашылығының инвестициялық тартымдылығының жоғары деңгейін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді (Awan H.S., Nisar R.D., Chaudry T.A.; Durmanov A., Bartosova V., Drobyazko S. et al.) [11, 12].

Материалдары мен әдістері

Зерттеудің әдіснамалық және теориялық негізі Агроөнеркәсіптік өндірісті басқаруды зерттеу саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың іргелі әзірлемелері, нормативтік-заңнамалық актілер, ауыл шаруашылығы өндірісінің экономикалық тетігі құралдарын қолдануды регламенттейтін Қазақстан Республикасы билік органдарының бағдарламалық құжаттары болып табылады. Зерттеудің негізгі базасы ауыл шаруашылығы өнімдері мен азық-түлік өндірісінің тиімділігін арттыруға ықпал ететін мемлекеттік қолдау жүйесін басқару, экономиканың аграрлық секторын жеңілдікпен қаржыландыру теориясы мен практикасы бойынша қазақстандық және шетелдік авторлардың еңбектері болды.

Зерттеуде қойылған мәселелерді шешуде келесі ғылыми тәсілдер мен әдістер қолданылды: процестер мен құбылыстарды зерттеуге жүйелік, логикалық және диалектикалық тәсілдер, монографиялық, экономикалық-статистикалық, есептеу-конструктивті, корреляциялық-регрессиялық талдау әдістері.

Зерттеудің ақпараттық негізі Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің талдамалық материалдары, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің деректері, Еуропалық комиссияның, Еуразиялық экономикалық комиссияның материалдары, сондай-ақ анықтамалық әдебиеттер, ғылыми-зерттеу мекемелерінің әзірлемелері, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің жылдық есептері, Интернет-ресурстар болды.

Нәтижелер

Агроөнеркәсіптік кешенді жеңілдетілген несиелеу бағдарламасы – Ауыл шаруашылығын дамытуды ынталандыру, өнімділікті

арттыру, қаржылық тұрақтылықты жақсарту және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында Аграрлық сектор субъектілері үшін қаржы ресурстарының қолжетімділігін қамтамасыз етуге арналған мемлекеттік қолдау тетігі (Нарынбаева А.С., Нурбаева Г.Е., Шахман Е.) [13].

«Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ қолжетімді қаржыландыруды қамтамасыз ете отырып және елдегі ауыл шаруашылығының тұрақты дамуына ықпал ете отырып, Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенін қолдау мен дамытуда шешуші рөл атқарады.

Корпорация Астана, Алматы және Шымкент сияқты қалаларда 16 өңірлік және 3 қалалық филиалдармен ұсынылған, бұл бүкіл ел бойынша ауыл шаруашылығы өндірушілері үшін қызметтердің кең ауқымы мен қолжетімділігін қамтамасыз етеді. Корпорация басшылығы цифрлық технологияларды, сервистерді, соның ішінде порталды іске қосуды жақсарту бойынша. Agronesie.kz онлайн микрокредит беру, танымал төлем қосымшаларымен интеграциялау және клиенттерге ыңғайлы болу үшін мобильді қосымшаны әзірлеу үшін белсенді жұмыс істеуде.

«Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ ҚР агроөнеркәсіптік кешен субъектілерін қолдауға бағытталған бірқатар жеңілдікті кредиттеу бағдарламаларын іске асырады (1 кесте). Бұл бағдарламалар ауыл шаруашылығы өндірушілері мен кәсіпкерлерінің әртүрлі санаттары үшін қолжетімді қаржыландыруды қамтамасыз ете отырып, Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенін қолдау мен дамытудың негізгі құралдары болып табылады.

Соңғы үш жылда «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешеніне жеңілдікпен кредит беру көлемін едәуір ұлғайтты:

– 2022 жыл: қаржыландыру көлемі көктемгі егіс және егін жинау жұмыстарын жүргізуге бағытталған 140 млрд. теңгені құрады;

– 2023 жыл: берілген кредиттер көлемі 550 млрд. теңгеден асты, бұл өткен жылдың көрсеткішінен едәуір жоғары;

– 2024 жыл: аграршыларды қаржыландыру көлемі 765 млрд. теңгеден асты, оның 540 млрд. теңгесі тікелей «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ - ға, ал 225 млрд. теңгесі – «ҚазАгроҚаржы» АҚ еншілес компаниясы арқылы берілді. Жыл соңына дейін бұл сома 800 млрд. теңгеден асты, бұл кезекті тарихи максимумға айналды.

1 кесте – ҚР агроөнеркәсіптік кешен субъектілерін қолдауға бағытталған жеңілдікті кредиттеу бағдарламалары

«Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ бағдарламалары		
«Кең дала – 2»	«Агробизнес»	«Іскер»
Көктемгі егіс және егін жинау жұмыстарын жүргізу үшін жеңілдікті кредиттер беру Қаржыландыру арналары: тікелей қарыз алушылар, кредиттік серіктестіктер, Екінші деңгейдегі банктер, микроқаржы ұйымдары Инвестициялық мақсаттар үшін - 120 айға дейін. Айналым қаражатын толықтыруға - 48 айға дейін	Бағдарлама агроөнеркәсіптік секторға ұзақ мерзімді инвестицияларды қолдауға, оны жаңғыртуға және бәсекеге қабілеттілікті арттыруға бағытталған	Ауылдық жерлерде кәсіпкерлердің түрлі бизнес түрлерін шағын несиелеу Қарыз сомасы: 8 000 айлық есептік көрсеткішке дейін
Ескерту: автор деректер негізінде құрастырған (Алтухов А.И.; Яшина М.Л., Трескова Т.В., Нейф Н.М.) [7,8]		

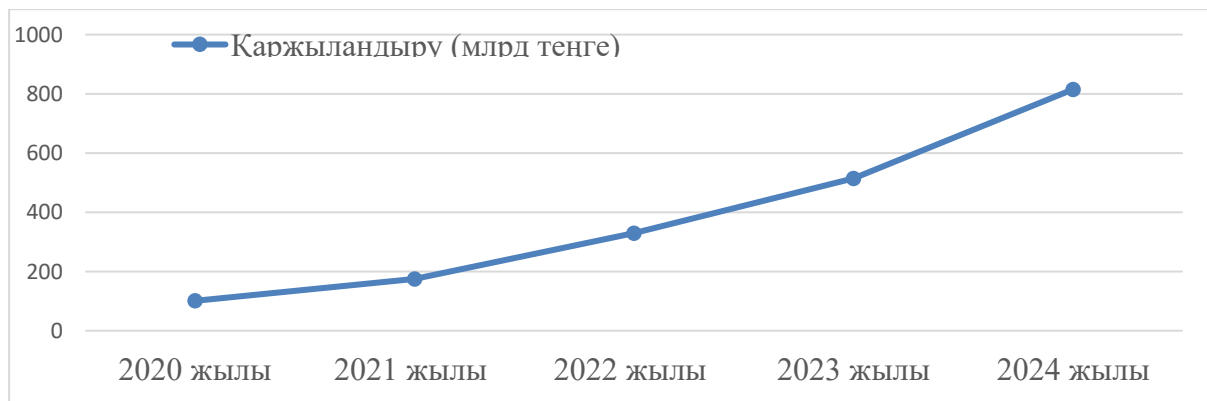
Оның ішінде 2024 жылы «Аграрлық несиелік корпорациясы АҚ» «Кең дала – 2» бағдарламасы аясында жалпы сомасы 70 млрд. теңгеге 2,5 мыңнан астам фермерге жеңілдетілген кредиттер берді, 3,7 млн гектардан астам егіс алқаптары егілді. Сонымен қатар, республикалық бюджеттен өсімдік өсірушілерге өз қаражатынан несиелер беруге 70 млрд. теңге бөлінді. Мәселен, осы мақсаттарға 18,8 млрд. теңгеге 609 кредит берілді, олар кейіннен бюджет қаражатынан ауыстырылды. Жалпы, республикалық бюджеттен осы мақсаттарға 3,9 мыңға жуық қаржы қаржыландырылды. жалпы сомасы 140 млрд. теңгеге фермерлер, бұл ретте бағдарламамен 1,45 мың жаңа ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер қамтылды (Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау...) [14].

2024 жылдан бастап «Кең дала – 2» деп аталатын осы бағдарламаның жаңартылған нұсқасы жұмыс істейді, ол аграршылар үшін

қаржыландыру мүмкіндіктерін кеңейтеді: ол сондай-ақ ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерге тікелей кредит беруді қамтиды, әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорацияларды қосу арқылы қаржы делдалдарының тізімін кеңейтеді. Бағдарлама жылдық 5% деңгейінде жеңілдікті сыйақы мөлшерлемесін ұсынады және «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қорының қарыз сомасының 85%-на дейін кепілдік беру мүмкіндігін көздейді.

2022 жылдан 2024 жылға дейінгі кезеңде жеңілдікті кредиттеу көлемінің тұрақты өсуі байқалады, бұл «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ және тұтастай алғанда мемлекет тарапынан ауыл шаруашылығы секторын қолдаудың күшейтілгенін көрсетеді.

1 суретте 2020-2024 жылдарға арналған «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ арқылы ҚР агроөнеркәсіптік кешенін қаржыландыру серпінін көрсететін график ұсынылған.

Ескерту: автор құрастырған

1 сурет – ҚР АӨК жеңілдікті қаржыландыру көлемі

«Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ жеңілдікті қаржыландыру жүйесі бірқатар заңнамалық және заңға тәуелді актілермен реттеледі. Мәселен, 2024 жылы жеңілдетілген лизинг бағдарламасына шамамен 200 млрд. теңге бөлінді, ал Мемлекет басшысының 2025 жылғы тапсырмасына сәйкес бағдарлама бюджетін 450 млрд. теңгеге дейін жеткізу.

2024 жылы жылдық 5% пайыздық мөлшерлемен және 7 жыл мерзімге 120 млрд. теңге сомасына жеңілдікті лизингтің ауқымды бағдарламасы іске қосылды. 2025

жылғы 1 қаңтарға (2024ж.) аграршылар 212,9 млрд. теңге сомаға 9 887 бірлік техниканы лизингке сатып алды, бұл 2024 жылғы 1 қаңтардағы (2023ж.) ұқсас кезеңмен салыстырғанда 50%-ға артық. Сонымен қатар, 2024 жылы ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеумен айналысатын кәсіпорындар үшін жеңілдікті несиелеудің жаңа бағдарламасы енгізілді. Жылдық 5%-бен несиелер отандық шикізатты сатып алу үшін беріледі және осы мақсаттарға алғашқы 30 млрд. теңге бөлу жоспарлануда (2 кесте).

2 кесте – ҚР АӨК жобаларын қаржыландыру

Көрсеткіш	2021ж.	2022ж.	2023ж.	2024ж.
Қаржыландырылған жобалар саны, мың теңге	3,8	9,1	15,2	18,7
Сомасы, млрд. теңге	175	330	500	800
Ескерту: автор деректер негізінде құрастырған (Нарынбаева А.С., Нурбаева Г.Е., Шахман Е.) [13]				

2021 жылдың басынан бастап «Аграрлық несиелік корпорациясы» АҚ жалпы сомасы 101 млрд. теңгеге 2,4 мың ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді қаржыландырды. Сондай-ақ, «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ «шағын және орта бизнес» және «қарапайым заттар экономикасы» субъектілеріне жеңілдікпен кредит беру бағдарламалары бойынша жалпы сомасы 74 млрд. теңгеге 1 500-ден астам кәсіпкерді қаржыландырды. 2022ж. корпорация желісі бойынша 9 000-нан астам жобаны қаржыландыруға 330 млрд. теңге бағытталды.

«Агробизнес» әмбебап бағдарламасы ірі және ұсақ ауыл шаруашылығы тауар өндірушілеріне жабдықтар сатып алуға, объектілерді жаңғыртуға, құрылыс-монтаждау жұмыстарын жүргізуге және айналым қаражатын толықтыруға кредит беруді көздейді. 2023 жылы фермерлерге 98,1 млрд. теңге сомасына 2 900 кредит берілді (оның ішінде кейіннен ауыстыру үшін «Кең дала» бағдарламасы бойынша көктемгі дала жұмыстарына). Бұл қаражатқа 19,2 мың бас ірі қара, 70,5 мың бас ұсақ мал, 34 мың жылқы және 1 766 бірлік ауыл шаруашылығы техникасы мен жабдықтары сатып алынды.

«Іскер» бағдарламасы аясында ісін жаңа бастаған кәсіпкерлерді, нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытуға, 5,6 млрд. теңге сомасына 861 жобаны іске асыруға бағытталған.

2023 жылы «ҚазАгроҚаржы» АҚ арқылы лизингті ескере отырып, «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ жобаларын қаржыландыруға 500 млрд. теңге бағытталды. Бірақ

фермерлер тарапынан үлкен сұранысты ескере отырып, іс жүзінде бұл деңгей жоспардан 11%-ға 554,7 млрд. теңгеге дейін асып түсті. Оның ішінде «Агробизнес» негізгі бағдарламасы бойынша 186,8 млрд. теңгеге (бұл өткен жылмен салыстырғанда 31%-ға жоғары) жобалар қаржыландырылды, егіс және егін жинау жұмыстарын жүргізуге – 141,2 млрд. теңге, кәсіпкерлерді қолдауға, оның ішінде жастар бағыты бойынша – 47,8 млрд. теңге және «ҚазАгроҚаржы» АҚ лизинг бағдарламасы бойынша 178,8 млрд. теңге берілді.

2024 жылдың қорытындысы бойынша «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ портфелі 46 жобамен толықтырылды, оларды қаржыландыруға 17,3 млрд. теңге бөлінді, оның ішінде негізгі қаржыландыру сүт-тауар фермаларына (45,1%), суару жүйелеріне (23,8%), көкөніс және жеміс қоймаларына (17,5%), құс фабрикаларына (6%) тиесілі.

Жеңілдетілген несиелеу тиімділігін талдау мынаны көрсетеді:

* АӨК қаржыландырудың жалпы көлеміндегі жеңілдікті кредиттеу үлесі жыл сайын артып келеді, бұл осы құралдардың қажеттілігін көрсетеді;

* жеңілдікті несиелер шаруашылықтарды жаңғырту, көкөніс қоймаларын салу, техника сатып алу үшін белсенді пайдаланылады.

Осылайша, Қазақстандағы АӨК-ті жеңілдікпен қаржыландыру серпіні ауыл шаруашылығы өндірушілерін қолдауға және қайта өңдеу саласын дамытуға бағытталған тұрақты өсуді көрсетеді. Осылайша, соңғы үш жылда Қазақстанда АӨК-ні жеңілдікпен

қаржыландыру көлемі айтарлықтай өсті, бұл мемлекеттің ауыл шаруашылығын дамытуға және аграршыларды қолдауға көбірек көңіл бөлгенін көрсетеді.

Сондай-ақ, «Аграрлық несиелік корпорациясы» АҚ агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың басым бағыттары бойынша инвестициялық жобаларды қаржыландыруды жүзеге асырады. 2025 жылғы 1 қаңтарға Корпорация құны 552,6 млрд. теңге болатын 467 инвестициялық жобаны қаржыландырды. 2023 жылдан бастап ірі инвестициялық жобаларды қарау процесін жеңілдету мақсатында Корпорация жобаларды қараудың екі кезеңдік рәсімін енгізді:

- бірінші кезеңде индикативтік шарттарды айқындау үшін құжаттардың ең аз пакеті негізінде индикативтік сараптама жүргізіледі;

- екінші кезеңде өтініш беруші мен инвестициялық жобаны қаржыландыру мүмкіндігіне қарау және талдау жүргізіледі.

Қазақстандағы агроөнеркәсіптік кешенді жеңілдетілген кредиттеу бағдарламасы өндірісті жаңғырту және аграршылардың мүмкіндіктерін кеңейту үшін қаржыландырудың қолжетімділігін қамтамасыз ете отырып, ауыл шаруашылығын қолдауда шешуші рөл атқарады. Алайда, бағдарламаны одан әрі жақсарту үшін әкімшілік рәсімдерді жеңілдету, фермерлерді ақпараттық қолдауды жақсарту және шағын және орта аграрлық кәсіпорындарды қамтуды кеңейту мәселелерін шешу қажет.

Бірқатар бағдарламалар шағын шаруашылықтарға қол жеткізудің қиындығы, бірқатар аймақтарда қаржыландырудың болмауы және әкімшілік кедергілер сияқты қиындықтарға тап болады (Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешені...) [15].

Жеңілдетілген несиелеу бағдарламаларын іске асыру барысында белгілі бір проблемалар мен шектеулер туындайды:

1. Шағын ауыл шаруашылығы өндірушілері үшін қаржыландырудың қолжетімділігі. Шағын шаруа қожалықтары кепілдіктің жеткіліксіздігіне және несиелік берушілердің талаптарын орындаудағы қиындықтарға байланысты жеңілдікті несиелік алу кезінде жиі қиындықтарға тап болады. Бұл жеңілдікті қаражаттың едәуір бөлігі ірі агрохолдингтерге жіберіліп, шағын өндірушілерді қажетті қолдаусыз қалдырады.

2. Жоғары несиелік тәуекелдер. Ауыл шаруашылық қызметі көптеген тәуекелдерге ұшырайды, соның ішінде ауа райының қолайсыздығы, өнім бағасының ауыт-

қуы және басқа факторлар, бұл несиелік қайтармау қаупін арттырады. Бұл банктер мен басқа қаржы институттарын мемлекеттік қолдаусыз ауыл шаруашылығы өндірушілеріне несиелік беруге бейім етеді.

3. Шектеулі бюджеттік лимиттер. Жеңілдетілген кредиттеуге бөлінетін бюджет қаражатының көлемі ауыл шаруашылығы өндірушілерінің барлық қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жеткіліксіз болуы мүмкін. Бұл ресурстар үшін бәсекелестікке және жекелеген жобаларды немесе бағыттарды жеткіліксіз қаржыландыруға әкеледі.

4. Бюрократиялық кедергілер және процедуралардың күрделілігі. Жеңілдетілген несиелік алу процесі өтініш берушілерден айтарлықтай уақыт пен ресурстарды қажет ететін күрделі бюрократиялық процедуралармен байланысты болуы мүмкін. Бұл, әсіресе, жеткілікті әкімшілік ресурстары жоқ шағын және орта шаруа қожалықтары үшін қаржыландыруға қол жеткізуді қиындатады.

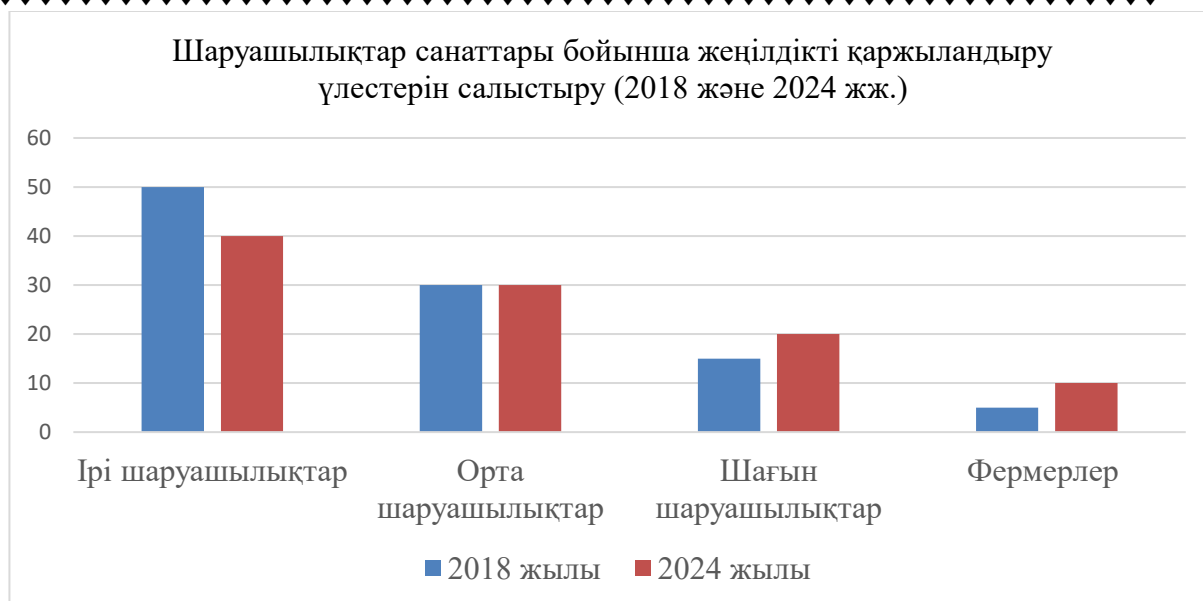
5. Ақпараттандыру мен қаржылық сауаттылықтың жеткіліксіздігі. Көптеген ауыл шаруашылық тауар өндірушілері, әсіресе шалғай аймақтарда, қолжетімді жеңілдетілген несиелік бағдарламалары туралы жеткілікті хабардар болмауы немесе сапалы қаржыландыру өтінімдерін дайындау үшін қажетті дағдыларға ие болмауы мүмкін.

6. Ескірген Инфрақұрылым. Көлік және қойма инфрақұрылымының жеткіліксіз дамуы, сондай-ақ логистика проблемалары ауыл шаруашылығы өндірушілерінің қызметін едәуір қиындатады, бұл шығындарға және өнімнің өзіндік құнының артуына әкеледі.

«Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ жеңілдікті қаржыландыру жүйесінің тиімділігін арттыру үшін аталған проблемаларды ескеріп, рәсімдерді оңайлатуды, қаражатты бөлудің ашықтығын арттыруды және ауыл шаруашылығы өндірушілерін ақпараттық қолдауды күшейтуді қоса алғанда, оларды еңсеру жөніндегі шараларды әзірлеу қажет.

2 суретте 2018 және 2024 жылдардағы шаруашылықтар санаттары бойынша жеңілдікті қаржыландыру үлестерін салыстыру көрсетілген. Мұны көруге болады:

- ірі шаруашылықтардың үлесі 50% дан 40%-ға дейін төмендеді%;
- орта шаруашылықтардың үлесі өзгеріссіз қалды, 30%;
- шағын шаруашылықтардың үлесі 15%-дан 20%-ға дейін өсті%;
- фермерлердің үлесі 5%-дан 10%-ға дейін өсті.

Ескерту: автор құрастырған

2 сурет – АӨК жеңілдетілген қаржыландыру көлемі

Талдау көрсеткендей, жеңілдікті кредиттеу жүйесінің тиімділігін арттыру үшін тәуекелдерді сақтандыру тетіктерін дамыту, электрондық өтінімдерді беру рәсімдерін жеңілдету, қолжетімді қаражат көлемін кеңейту және ауыл шаруашылығы өндірушілерінің қаржылық сауаттылығын арттыру қажет. Сондай-ақ жеке қаржы институттарымен өзара іс-қимылды күшейту және кредиттік процестерді автоматтандыру үшін цифрлық шешімдерді дамыту маңызды.

Осылайша, «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ базасында АӨК-ті жеңілдікпен қаржыландыруды дамыту стратегиясы қаржы ресурстарының қолжетімділігі мен тиімділігін арттыруға бағытталуы тиіс, бұл аграрлық сектордың тұрақты өсуін қамтамасыз етуге және елдің азық-түлік қауіпсіздігін нығайтуға мүмкіндік береді. Осы стратегияның негізгі міндеттерінің бірі ауыл шаруашылығы кәсіпорындары үшін жеңілдікті кредит беру шарттарын жақсарту болып табылады.

Ұсынылған ұсынымдарды енгізу жеңілдетілген қаржыландыру жүйесінің тиімділігін едәуір арттыруға және Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінің тұрақты дамуына жәрдемдесуге мүмкіндік береді.

Негізгі күтілетін нәтижелерге мыналар жатады:

- ауыл шаруашылығы өндірушілері үшін кредиттік ресурстардың қолжетімділігін арттыру;
- аграрлық секторды жаңғырту мен технологиялық жаңартуды жеделдету;
- «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ-ға инвестициялар көлемін ұлғайту және жеке салымдарды ынталандыру;

– тәуекелдерді азайту және ауыл шаруашылығы өндірушілерінің қаржылық тұрақтылығын арттыру;

– ауыл шаруашылығын жүргізудің инновациялық және экологиялық орнықты әдістерін енгізу үшін жағдайлар жасау.

Жеңілдетілген қаржыландыруды дамытуға әсер ететін трендтер:

* енгізу үшін қаржыландыруды талап ететін агротехниканы (AgTech) қоса алғанда, цифрлық технологияларды белсенді дамыту;

* «Жасыл» технологияларды субсидиялауды талап ететін тұрақты және экологиялық таза ауыл шаруашылығының рөлін арттыру;

* қолжетімді несиелік ресурстарға мұқтаж фермерлер мен кооперативтерді қоса алғанда, шағын шаруашылық нысандарының рөлін арттыру;

* агроөнеркәсіптік жобаларды іске асыруда мемлекеттік-жекешелік әріптестік тәжірибесін кеңейту.

3 кестеде ҚР АӨК қаржыландыру жүйесінің тиімділігін арттыруға арналған құралдар мен бағдарламалар бойынша ұсыныстар берілген. «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ базасында АӨК-ні тиімді дамыту мемлекет пен бизнестің күш-жігерінің синергиясы арқылы мүмкін болады. Ұсынылған өзара әрекеттесу модельдері:

• қаржы-банк моделі: Мемлекет коммерциялық банктерге тәуекелдер мен пайыздық мөлшерлемелердің бір бөлігін өтейді, бұл жеңілдетілген несиелеу көлемін кеңейтуге мүмкіндік береді;

• инвестициялық қорлар: АӨК-те стартаптар мен инновациялық жобаларды

қаржыландыру үшін мемлекеттік және жеке қорлар құру;

• инфрақұрылымдық әріптестік: мемлекет жеке сектормен бірлесіп ауылдық ин-

фрақұрылымды (логистика, энергиямен қамтамасыз ету) дамытуды қаржыландырады (3 кесте).

3 кесте – Жеңілдікті қаржыландыру тетіктерін жетілдіру

Механизмдері	Тиімділігі
«Онлайн» цифрлық платформасын құру	Онлайн режимінде жеңілдікті кредиттеуге және субсидиялауға өтінімдер беру мүмкіндігі
	Құжаттарды тексеру уақытын қысқарту үшін мемлекеттік дерекқорлармен интеграциялау
	Қарыз алушылардың кредит қабілеттілігін бағалаудың автоматтандырылған жүйесі
Субсидиялауға сараланған тәсіл	Шағын шаруашылық нысандары мен бастаушы фермерлер үшін басымдықтарды белгілеу
	«Жасыл» ауыл шаруашылығымен байланысты жобалар үшін қосымша қаржыландыруды енгізу
Қолдау құралдарын кеңейту	Ауыл шаруашылығы техникасы мен жабдығының жеңілдікті лизингінің жаңа бағдарламаларын әзірлеу
	Фермерлерді климаттық тәуекелдерден қорғау үшін сақтандыру қорын құру
	Логистика мен өнімді сертификаттауға жеңілдіктер беру арқылы экспортқа бағытталған кәсіпорындарды қолдау
Мемлекеттік-жеке иелік әріптестік	Ірі агроөнеркәсіптік жобаларды қоса қаржыландыру үшін жеке капиталды тарту
	«Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ базасында ҚР АӨК қаржыландыруға қатысатын жеке инвесторлар үшін салық жеңілдіктерін енгізу
Ескерту: автор деректер негізінде құрастырған (Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін...) [15]	

Жеңілдетілген қаржыландыру жүйесін дамыту стратегиясын әзірлеу өзекті мәселелерді шешуге және қазіргі заманғы сын-қатерлерді есепке алуға бағытталған кешенді тәсілді көздейді. Ұсынылған шаралар жеңілдетілген қаржыландырудың қолжетімділігі мен тиімділігін арттыруға, АӨК-те инновациялар мен орнықты тәжірибелердің дамуын ынталандыруға мүмкіндік береді, бұл аграрлық саланың әлемдік нарықта бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етеді (Қазақстан Республикасының «Қазақстан-2025» жылға дейінгі Стратегиялық...) [16].

Экономикалық әсерлер:

■ еңбек өнімділігінің өсуі. Заманауи технологияларды енгізу және жабдықтарды жаңарту ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Стратегияны іске асыру алдағы 5 жылда өнімділіктің 15-20% өсуіне әкелуі мүмкін деп есептеледі;

■ шаруашылықтардың қаржылық тұрақтылығын арттыру. Несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелерді төмендету және субсидияларға қол жеткізу кәсіпорындарға қаржылық тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік береді;

■ салық түсімдерін ұлғайту. Өндіріс көлемінің өсуі және саланы жаңғырту бар-

лық деңгейдегі бюджеттерге аударымдардың өсуіне әкеледі.

Өлеуметтік әсерлер:

– жаңа жұмыс орындарын құру. Стратегияны енгізу ауылдық жерлерде жұмыс орындарының санын 10-15%-ға арттыруға мүмкіндік береді, бұл жұмыссыздық деңгейін төмендетеді;

– ауыл халқының өмір сүру сапасын арттыру. Фермерлердің кірістерін ұлғайту және ілеспе инфрақұрылымды құру арқылы ауылдық аймақтардағы өмір сүру деңгейі жақсарады;

– демографиялық тепе-теңдікті сақтау. Ауылдағы еңбек жағдайлары мен өмір сүру жағдайларын жақсарту қалаларға көші-қонның қысқаруына түрткі болады.

Сол сияқты экологиялық әсерлерге қоршаған ортаның ластануын азайту да жатады. Органикалық егіншілік және экологиялық таза қайта өңдеу сияқты «жасыл» технологияларды қаржыландыру ауыл шаруашылық қызметінен болатын экологиялық зиянды азайтады.

Сондай-ақ, мысалы, егер «Агроқаржы Онлайн» цифрлық платформасын енгізу өтінімдерді өңдеу уақытын 30%-ға қысқартуға мүмкіндік берсе, бұл жеңілдікті қаржыландырудың қолжетімділігін арттыра-

ды және Кредиттеу көлемінің 15-20%-ға өсуіне әкелуі мүмкін.

Стратегияны іске асыру кезінде тәуекелдер мен ықтимал кедергілерді азайту үшін:

1. Бағдарламаларды тұрақты қаржыландыруды қамтамасыз ету. Стратегияны іске асыруға арналған шығыстардың баптарын бюджеттің ұзақ мерзімді жоспарларына қосу.

2. Процестерді цифрландыру. Бірыңғай онлайн платформаны құру бюрократиялық шығындарды азайтады және жеңілдетілген ресурстарға қол жеткізуді жеңілдетеді.

3. Ақпараттық науқан. Бағдарламаларға қатысу мүмкіндіктері туралы фермерлерді ақпараттандыру бойынша іс-шараларды ұйымдастыру.

4. Мониторинг және бақылау. Бағдарламаның тиімділігін үнемі бағалау уақытылы түзетулер енгізуге мүмкіндік береді.

5. Кадрларды оқыту. Қаржыландырудың жаңа тетіктерімен жұмыс істеу үшін аймақтық әкімшіліктер мен фермерлердің біліктілігін арттыру.

Маңызды міндеттердің бірі аграрлық секторға жеке инвесторлар мен халықаралық қаржы институттарын тарту болып табылады. Ол үшін сізге қажет:

– жеке инвесторлар үшін қолайлы жағдайлар жасау. Бұған құқықтық ортаны жақсарту, инвесторлардың құқықтарын қорғау және әкімшілік кедергілерді азайту кіреді. Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік тетіктерін әзірлеу жеке қаражатты тартуда маңызды рөл атқаруы мүмкін;

– халықаралық ынтымақтастықты дамыту. Қазақстан агроөнеркәсіптік кешенді дамытуға арзан кредиттік ресурстар мен гранттар тарту үшін Дүниежүзілік банк, Азия Даму Банкі және басқалар сияқты халықаралық қаржы ұйымдарымен белсенді ынтымақтасуға тиіс;

– инвесторларға салықтық жеңілдіктер беру. Жеке компаниялар мен ауыл шаруашылығына қызығушылық танытқан шетелдік инвесторлар үшін салықтық артықшылықтарды енгізу аграрлық сектордың инвестицияларға деген тартымдылығын едәуір арттыра алады (Қазақстан Республикасының «Қазақстан-2025» жылға дейінгі Стратегиялық...) [16].

«Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ жеңілдікті кредиттеу бағдарламаларын оңтайландыру олардың қолжетімділігін арттыруға, қаржыландыру процестерін жеделдетуге және қарыз алушылар үшін де, мемлекет үшін де тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік береді. Цифрлық шешімдерді

енгізу, сақтандыру тетіктерін дамыту және қосымша қаржыландыру көздерін тарту Қазақстанның АӨК-де жеңілдікті кредиттеу жүйесін табысты жаңғыртудың негізгі факторлары болады.

Осылайша, ұсынылған шараларды кешенді іске асыру аграршылар үшін қаржылық жағдайды жақсартып қана қоймай, Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінің ұзақ мерзімді өсуі мен дамуы үшін берік негіз құруға мүмкіндік береді.

Талқылау

Осылайша, жеңілдетілген несиелеу шарттарын жақсарту шаралары болып табылатындығын талдау:

1. Несие алу рәсімдерін жеңілдету. Фермерлерге қаржыландыруға тез және ыңғайлы жүгінуге, сондай-ақ өтінімдер бойынша жедел шешімдер алуға мүмкіндік беретін жеңілдетілген несиелеуге өтінімдер беру үшін электрондық платформалар құру маңызды. Кредиттерді ресімдеу үшін "бір терезе" жүйесін енгізу әкімшілік кедергілерді азайтады және қаржыландыру алу процесін жеделдетеді.

2. Несиелеу мерзімдерін кеңейту. Көптеген ауыл шаруашылығы өндірушілері үшін, әсіресе шағын және орта шаруашылықтарда, несиені өтеудің ұзақ мерзімі маңызды фактор болып табылады, бұл тұрақсыз кірістер кезеңінде қаржылық жүктемені азайтуға мүмкіндік береді. Несиелеу мерзімі өндірістік циклге және аграрлық Бизнесінің маусымдылығына сәйкес келуі керек.

3. Қолжетімділікті арттыру және несиелік өнімдерді саралау. Қолданыстағы бағдарламалар негізінде ауыл шаруашылығы өндірушілерінің әртүрлі санаттарының: шағын және ірі фермерлердің, кооперативтер мен агрохолдингтердің қажеттіліктерін ескеретін түрлі кредиттік ұсыныстарды әзірлеу қажет. Бұл қаржыландыру шарттарының бизнес ерекшеліктеріне дәл сәйкестігін қамтамасыз етеді. Мысалы, жеңілдікті мөлшерлемелерді және алғашқы бірнеше жылдағы төлемдерді кейінге қалдыруды, сондай-ақ ауыл шаруашылық техникасын, тұқымдарды немесе тыңайтқыштарды сатып алуға арналған несиелерді қарастыратын жаңа кәсіпорындарға арналған бағдарламалар жасауға болады.

4. Несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелерді төмендету. Фермерлер үшін несиенің қолжетімділігін жақсарту үшін несиелік мөлшерлемелері экономикалық негізделген деңгейден аспауы үшін пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау саясатын жалғастыру қажет. Сондай-ақ, ауыл шаруа-

шылық өндірісінің қай түрі қаржыландырылатынына байланысты мөлшерлемелерді саралауды қамтамасыз ету маңызды – мысалы, органикалық егіншілікпен айналысатын фермерлер үшін мөлшерлемелер төмен болуы мүмкін.

Қорытынды

1. «Аграрлық кредиттік корпорация» АҚ жеңілдікті кредиттеу жүйесі өндіріс көлемінің өсуі және бағдарламаларға қатысатын шаруашылықтар санының артуы сияқты оң нәтижелерді көрсетеді. Алайда, маңызды проблемалар сақталуда: аймақтық диспропорция, әкімшілік процедуралардың күрделілігі, шағын және орта кәсіпорындарды қаржыландырудың болмауы.

2. Халықаралық тәжірибе мен отандық тәжірибені талдау жүйенің тиімділігін арттыру үшін цифрландыру, сараланған субсидиялау және мемлекеттік-жекешелік әріптестік сияқты инновациялық тәсілдерді енгізу қажет екенін көрсетті.

3. Аграрлық сектордағы жеңілдетілген қаржыландыру жүйесін дамыту транзакциялардың ашықтығын қамтамасыз ету үшін блокчейн және несиелер мен субсидияларға өтінім беру үшін цифрлық платформалар сияқты заманауи IT-шешімдерді енгізуді қамтуы тиіс. Ауыл шаруашылық тәуекелдерін болжау, несиелеуді жоспарлау және міндеттемелердің орындалуын бақылау үшін үлкен деректерді (Big Data) пайдалану шешімдердің дәлдігі мен сенімділігін арттыруға көмектеседі.

4. Тиімділікті бақылау және бағалау жүйесін құру. Жеңілдетілген қаржыландыру жүйесін дамытып қана қоймай, оның агро-өнеркәсіптік кешенге әсерін бақылау және бағалау үшін құралдар жасау маңызды.

5. Аймақтық ерекшеліктерді есепке алу. Жеңілдетілген қаржыландыру стратегиясы Қазақстанның әртүрлі өңірлерінің ерекшеліктерін ескеруі тиіс. Мысалы, құрғақшылық деңгейі жоғары аймақтарда суару және сумен қамтамасыз етумен айналысатын фермерлерге несие беру үшін ерекше жағдайлар жасалуы мүмкін. Сондай-ақ, жергілікті ауыл шаруашылығы өндірушілерінің мәдени және экономикалық ерекшеліктерін ескеру маңызды, бұл жүйені неғұрлым икемді және тиімді етуге мүмкіндік береді.

Мүдделер қақтығысы: авторлар мүдделер қақтығысы жоқ деп мәлімдейді.

Әдебиеттер тізімі

[1] Евниев, А.К. Вопросы кредитоспособности субъектов АПК в Республике Казахстан / А.К. Евниев, А.Е. Ардабаева // Проблемы аг-
рынка.- 2020. - N1. - С.87-94.

[2] Султанова, З.Х. Направления совершенствования системы кредитования АПК Республики Казахстан/ З.Х. Султанова, Т.Г. Абдулова, Г.С. Дюсембекова // Вестник казахского университета экономики, финансов и международной торговли. - 2020.-N3 (40). - С.105-113.

[3] Altaibayeva, Zh. Financial modelling of meat cattle breeding in Kazakhstan based on a business process map / Zh. Altaibayeva, D Aiguzhinova, V. Shelomentseva, A. Narynbayeva / International Journal of Innovative Research and Scientific Studies.- 2025.- Vol. 8.-Issue .- P. 2463-2472.

[4] Hussain, S. Science, Technology, and Novelty for Sustainable Development Goals: Perspectives and Challenges from Environment, Ecology, and Human Society in a Changing World / S. Hussain, Sh. Sharma, R.Ch. Sobti, A.N. Singh // Role of Science and Technology for Sustainable Future. - 2024.- Vol.1.-P. 3-21. <https://doi.org/10.1007/978-981-97-5177-8>

[5] Smith, K. Environmental Hazards: Assessing Risk and Reducing Disaster / K. Smith, C.J. Fearnley, D. Dixon, D.K. Bird, I. Kelman // Routledge, 2023. - 619 p. <https://doi.org/10.4324/9781351261647>

[6] Avagyan, A.B. Theory of Bioenergy Accumulation and Transformation: Application to Evolution, Energy, Sustainable Development, Climate Change, Manufacturing, Agriculture, Military Activity and Pandemic Challenges / A.B. Avagyan //Athens Journal of Sciences. - 2021.- Vol. 8.- Issue1.- P. 57-80. <https://doi.org/10.30958/ajs.8-1-4>.

[7] Алтухов, А.И. Проблемы развития АПК страны и необходимость их ускоренного решения / А.И. Алтухов // Экономика сельского хозяйства России. – 2018. – № 4. – С. 2-14.

[8] Яшина, М.Л. Льготное кредитование предприятий агропромышленного комплекса: состояние, эффективность и проблемы развития / М.Л. Яшина, Т.В. Трескова, Н.М. Нейф // Экономика сельского хозяйства России. – 2022. – № 5. – С. 2-9.

[9] Mensah, J. Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review / J. Mensah // Cogent Social Sciences.- 2019.- Article 1653531. <https://doi.org/10.1080/23311886>.

[10] Francesco, F. The monitoring and evaluation challenges of the sustainable development goals: An assessment in three European countries / F.Francesco, V. Pattyn, H.Salamon // Sustainable Development.- 2024.- Vol. 32.-N 3.- P. 1913-1924. <https://doi.org/10.1002/sd.2759>

[11] Awan, H. S. United Nations Development Programme (UNDP) and Women Empowerment/ H.S. Awan, R.D. Nisar, T.A. Chaudry// Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry. – 2021. – Vol. 12.– N 9. – P. 8351-8359.

[12] Durmanov, A. Mechanism to ensure sustainable development of enterprises in the information space / A. Durmanov, V. Bartosova, S. Drobyazko, O. Melnyk, V. Fillipov // *Entrepreneurship and Sustainability*. – 2019. – Issue 7(2). – P.1377-1386. [https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2\(40\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2(40)).

[13] Нарынбаева, А.С. Рынок труда в сельском хозяйстве: региональные особенности функционирования / А.С. Нарынбаева, Г.Е. Нурбаева, Е.Т. Шахман // *Проблемы агро-рынка*. -2023.- N 4.-С.199-210. <https://doi.org/10.46666/2023-4.2708-9991.20>.

[14] Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы [Электрондық ресурс]. - 2024. - URL: <https://www.old.stat.gov.kz/edition/publication/collection> (қаралған күні: 24.03.2025).

[15] «Қазақстан Республикасының агро-өнеркәсіптік кешенін дамытудың 2021-2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы» [Электрондық ресурс]. - 2024. - URL: <https://www.adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000960> (қаралған күні: 14.03.2025).

[16] Қазақстан Республикасының «Қазақстан-2025» жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары [Электрондық ресурс]. - 2025. - URL: <http://www.adilet.zan.kz/kaz/docs> (қаралған күні: 10.03.2025).

References

[1] Yevniyev, A.K. & Ardabayeva, A.Ye. (2020). Voprosy kreditosposobnosti sub'ektov APK v Respublike Kazakhstan [Issues of creditworthiness of agro-industrial complex entities in the Republic of Kazakhstan]. *Problemy agror-ynka - Problems of AgriMarket*, (1), 87-94 [in Russian].

[2] Sultanova, Z.Kh., Abdullova, T.G. & Dyusembekova, G.S. (2020). Napravleniya sovershenstvovaniya sistemy kreditovaniya APK Respubliki Kazakhstan [Directions for improving the agricultural credit system in the Republic of Kazakhstan]. *Vestnik Kazakhskogo universiteta ekonomiki, finansov i mezhdunarodnoy trgovli - Bulletin of the Kazakh University of Economics, Finance and International Trade*, 3(40), 105-113 [in Russian].

[3] Altaibayeva, Zh., Aiguzhinova, D., Shelomentseva, V. & Narynbayeva, A. (2025). Financial modelling of meat cattle breeding in Kazakhstan based on a business process map. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*, 8, 2463-2472 [in English].

[4] Hussain, S., Sharma, Sh., Sobti, R.Ch. & Singh, A.N. (2024). Science, Technology, and Novelty for Sustainable Development Goals: Perspectives and Challenges from Environment, Ecology, and Human Society in a Changing

World. *Role of Science and Technology for Sustainable Future*, 1, 3-21. <https://doi.org/10.1007/978-981-97-5177-8> [in English].

[5] Smith, K., Fearnley, C.J., Dixon, D., Bird, D.K. & Kelman, I. (2023). *Environmental Hazards: Assessing Risk and Reducing Disaster*. Routledge, 619p. <https://doi.org/10.4324/9781351261647> [in English].

[6] Avagyan, A.B. (2021). Theory of Bio-energy Accumulation and Transformation: Application to Evolution, Energy, Sustainable Development, Climate Change, Manufacturing, Agriculture, Military Activity and Pandemic Challenges. *Athens Journal of Sciences*, 8(1), 57-80. <https://doi.org/10.30958/ajs.8-1-4> [in English].

[7] Altukhov, A.I. (2018). Problemy razvitiya APK strany i neobkhodimost' ikh uskorenno go resheniya [Problems of the country's agro-industrial complex development and the need for their accelerated solution]. *Ekonomika sel'skogo khozyaystva Rossii - Economics of Agriculture in Russia*, (4), 2-14 [in Russian].

[8] Yashina, M.L., Treskova, T.V. & Neif, N.M. (2022). L'gotnoe kreditovanie predpriyatiy agropromyshlennogo kompleksa: sostoyanie, effektivnost' i problemy razvitiya [Preferential lending for agricultural enterprises: state, efficiency and development problems]. *Ekonomika sel'skogo khozyaystva Rossii - Economics of Agriculture in Russia*, (5), 2-9 [in Russian].

[9] Mensah, J. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*, Article 1653531. <https://doi.org/10.1080/23311886> [in English].

[10] Francesco, F., Pattyn, V. & Salamon, H. (2024). The monitoring and evaluation challenges of the sustainable development goals: An assessment in three European countries. *Sustainable Development*, 32(3), 1913-1924. <https://doi.org/10.1002/sd.2759> [in English].

[11] Awan, H.S., Nisar, R.D. & Chaudry, T.A. (2021). United Nations Development Programme (UNDP) and Women Empowerment. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(9), 8351-8359 [in English].

[12] Durmanov, A., Bartosova, V., Drobyazko, S., Melnyk, O. & Fillipov, V. (2019). Mechanism to ensure sustainable development of enterprises in the information space. *Entrepreneurship and Sustainability*, 7(2), 1377-1386. [https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2\(40\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2(40)) [in English].

[13] Narynbayeva, A.S., Nurbayeva, G.E. & Shakhman, Ye.T. (2023). Rynok truda v sel'skom khozyaystve: regional'nyye osobennosti funktsionirovaniya [Labor market in agriculture: regional features of functioning]. *Problemy agror-ynka - Problems of AgriMarket*, (4), 199-210. <https://doi.org/10.46666/2023-4.2708-9991.20> [in Russian].

[14] Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the

Republic of Kazakhstan (2024). Available at: <https://www.old.stat.gov.kz/edition/publication/collection> (date of access: 24.03.2025) [in Russian].

[15] Concept for the Development of the Agro-Industrial Complex of the Republic of Kazakhstan for 2021-2030 (2024). Available at:

<https://www.adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000960> (date of access: 14.03.2025) [in Russian].

[16] Respublikasynyn "Qazagstan – 2025" jylda deingi Strategialyg damu jospary [Strategic Development Plan of the Republic of Kazakhstan "Kazakhstan-2025"]. Available at: <http://www.adilet.zan.kz/kaz/docs> (date of access: 10.03.2025) [in Russian].

Автор туралы ақпарат:

Нарынбаева Айна Сериковна – **негізгі автор**; экономика ғылымдарының докторы; қауымдастырылған профессор; «Экономика және құқық» кафедрасы профессоры; Инновациялық Еуразия университеті; 140000 Горький көш., 102/4, Павлодар қ., Қазақстан; e-mail: narynbaeva@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-6700-2030>

Information about the author:

Narynbayeva Aina Serikovna – **The main author**; Doctor of Economic Sciences, Associate Professor; Professor of the Department of Economics and Law; Innovative University of Eurasia; 140000 Gorky str., 102/4, Pavlodar, Kazakhstan; e-mail: narynbaeva@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-6700-2030>

Информация об авторе:

Нарынбаева Айна Сериковна – **основной автор**; доктор экономических наук, ассоциированный профессор; профессор кафедры «Экономика и право»; Инновационный Евразийский университет; 140000 ул.Горького, 102/4, г.Павлодар, Казахстан; e-mail: narynbaeva@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-6700-2030>